

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2022

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 9.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswa a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswa ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlahlobuwa a se ke a abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao. Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlahlobuwa a fane ka polelo e felletseng, a abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelletswa mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlahlobuwa yena a fanne ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswa a hlahang dipuong tse sebediswang mabatoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

- 1.1 Afrika-Borwa e ile ya tobana le bothata ba hore baahi ba yona ba nang le tsebo ya mosebetsi ba ne ba fallela dinaheng tse ding. ✓ (1)
- 1.2
- Ha ba a tshwanela ho kgaola maqhama le naha ya bona. ✓
  - Ha ba a lokela ho lebala motso wa habo bona ka ho phethahala.
  - Ha ba a tlameha ho iphapanyetsa kamano ya bona le SARS.
- E le nngwe feela.** (1)
- 1.3
- Ke ho batla keletso ho ditsebi ditabeng tsa lekgetho. ✓
  - Ke ho batla dikeletso ho boramolao.
- E le nngwe feela.** (1)
- 1.4 Ke qeto ya hore ebe moahi o ikemiseditse ho falla Afrika Borwa ka ho phethahala kapa tjhe. ✓ (1)
- 1.5
- Ba ka lefa kgwedi le kgwedi. ✓
  - Ba ka lefa hang ka selemo. ✓
- (2)
- 1.6 Opisang hlooho. ✓ (1)
- 1.7 Baahi bana ka bobedi ba lefa lekgetho. ✓✓ (2)
- 1.8 B/Ho phela kante ho letswalo. ✓ (1)
- 1.9 Ke ho bolela ho falla o sa etsa diphuputso dintlheng tsa bohlokwa. ✓✓ (2)
- Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.** (2)
- 1.10 A dumellana le ketso ya Maafrika-Borwa ya ho potlakela ho fallela dinaheng tse ding a sa etsa dipatlisiso tse felletseng ka ditaba tsa lekgetho, mme a qetella a kene tsietsing. ✓✓ (2)
- Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.** (2)
- 1.11
- Ke tshusumetso ya hore ba tsamaya ka bokgoni le tsebo ya bona tse hlokehang naheng ena, ka tsela ena moruo wa Afrika Borwa o a thefuleha ba phahamisa wa dinaha tseo ba yang ho tsona. ✓✓
  - Ke tshusumetso ya hore ba tsamaya ka bokgoni le tsebo ya bona tse hlokehang naheng ena, ka tsela ena moruo wa Afrika Borwa o a thefuleha.
- E le nngwe feela.** (2)
- 1.12
- E nthusa ho bopa setshwantsho se hlakileng sa bothata le ditlamorao tse bosula tse tla ba teng malapeng a baahi ba sa pataleng lekgetho hantle. ✓✓
  - E nthusa ho utlwisisa hantle ditlamorao tse bosula tse tla ba teng malapeng a baahi ba sa pataleng lekgetho hantle.
- E le nngwe feela.** (2)

- 1.13 Ke ntlha hobane ho ya ka ditaba tsa tema ho hlalositse hore diphuputso di bontshitse jwalo. ✓✓ (2)
- 1.14
- Ke thuto ya hore batho ba be le tsebo e felletseng ka tsa lekgetho ha ba falla Afrika-Borwa. ✓✓
  - Ke thuto ya hore batho ba no etsa diqeto ba na le dintlha tse felletseng.
- E le nngwe feela, ho elwe hloko dikarabo tsa b aithuti.** (2)
- 1.15 E, ba tla itshola haeba ba falla ba sa etsa diphuputso tse lekaneng mabapi le ho lefa lekgetho Afrika-Borwa kaha ketso eo ya bona e ka etsa hore ba iphumane ba lefa lekgetho habedi. ✓✓

KAPA

Tjhe, ha ba no itshola haeba ba falla ba entse diphuputso tse lekaneng mabapi le ho lefa lekgetho Afrika Borwa hobane ba tla falla ba sa kolote lekgetho.

E le nngwe feela. (2)

TEMA YA B

- 1.16 Ke terene. ✓ (1)
- 1.17 Ke dibese. ✓ (1)
- 1.18 Ke kolo hobane nakong ena ya COVID-19 o tsamaya le ba lelapa kapa le batho bao o tsebang maemo a bona a tsa bophelo hantle. ✓✓
- Ho elwe hloko dikarab o tsa baithuti.** (2)
- 1.19 Ke ditekesi, hobane di hirile batho ba bangata le bapalami ba lefella maeto a bona, ka tsela e jwalo moruo wa motse oo o a phahama. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

	QOTSO		DINTLHA TSE LEBELLETSWENG
1.	Ho bohlokwa ho hlwaya sesosa sa ditlwaelo tse mpe.	1.	Fumana se bakang ditlwaelo tse mpe.
2.	Dipatlisiso di hlahisitse hore tsela e sebetsang hantle haholo ho fetola tlwaelo ke ho fetola seo o se etsang ka mehla.	2.	Fetola seo o se etsang ka mehla ho hlola tlwaelo.
3.	O hloka ho nka qeto e sa fetoheng, o se ke wa tela feela ka mora boiteko bo le bong.	3.	Tsitlallela ntlhakemo ya ho fetoha.
4.	O tlameha ho iphapanyetsa taba ya hore ho thata ho fetoha mme o shebane le mabaka a etsang hore o batle ho fetoha.	4.	Fumana mabaka a o susumetsang ho fetoha mme o a tsepamisetse maikutlo.
5.	Amohela diphetoho di le bonolo ebile di laoleha.	5.	Dumela hore o ka fetoha.
6.	Fetola tlwaelo e le nngwe ka nako.	6.	Shebana le ho fetola tlwaelo e le nngwe ka nako.
7.	Iketsetse dikgopotso tse tla o thusa ho fetola ditlwaelo tse mpe.	7.	Etsa dintho tse tla o hopotsa ho fetola ditlwaelo tse mpe.

(Palo ya mantswe = 59)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso, ho itshetlehe ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso hohang.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 dintlheng tse supileng. (letshwao bakeng sa ntlha)
- Matshwao a 3 tshebedisong ya puo.
- Matshwao ohle: 10

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a hae:

- Dintlha tse 1–3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng.
- Dintlha tse 4–5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi.
- Dintlha tse 6–7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo.

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo temeng:

- Ha a qotsitse dintlha tse (6–7) a se Abelwe matshwao a puo.
- Ha a qotsitse dintlha e le (1–5) a Abelwe letshwao le le leng la puo.
- Ha a qotsitse dintlha tse (2–3) a Abelwe matshwao a mabedi a puo

ELA HLOKO:**Palo ya mantswe:**

- Batshwayi ba nnetefatse palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
- Mohlahlobuwa a se hulelwe matshwao ha a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e sa nepahala.
- Ha mohlahlobuwa a fetile/tlotse palo e lebelletsweng ya mantswe, motshwayi a bale ho fihlella qetellong ya polelo e le nngwe ka mora palo ya mantswe a lebelletsweng, mme a se tshwaye kgutsufatso kaofela.

Mohlala wa palo ya mantswe:

	Polelo			Palo ya matswe
SESOTHO	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:

10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

- Mopeleto
  - Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
  - Dikarabong tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
  - Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswa, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1 E mo thusa ka ho fa papatso ya hae sebopeho se ikgethang se hohellang bareki ho yona. ✓✓ (2)
- 3.2 E nthusa ho utlwisisa hantle hore inshoreense tshireletsong ya yona, ha e kgethe ho ya ka boholo ba ntlo empa e sireletsa tsohle. ✓✓ (2)
- 3.3 Le thusa mmapatsi ho tshosa bareki hore ba ipotse, ba ipatle hore ba tla etsa jwang ha ba ka hlalwa ke koduwa ha ba sa nke inshoreense ena. Kahoo ebe ba etsa qeto ya ho iphumanela inshoreense ena. ✓✓ (2)
- 3.4 E, e mpha setshwantsho se phethahetseng hobane e ntiisetsa hantle hore inshoreense ena e sireletsa mofuta ofe kapa ofe wa thepa, ho sa natswe boholo le boemo ba yona. ✓✓ (2)
- 3.5 Sepheo sa mongodi ke ho tlisa kगतello tabeng ya hore bareki ba tla fumantshwa thuso ka thepa ya bona nakong efe kapa efe. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 4

- 4.1 Di dumellana le yona hobane mokgwa oo a ahlameng ka wona, o bontsha hore o hoeleditse, o halefile ebile mathe a ipetsa ka molomo ha a ntse a bua. (2)
- 4.2 Sepheo sa hae ka lona ke ho bontsha ho makala/ho hlollwa/ho halefa ha monna eo. ✓✓ (2)
- 4.3 Tshekamelo e totobatswa ke taba ya hore monna ya khathunung o akaretsa batho ba bomme ka ho sebedisa lentswe 'lona' empa e se hore ke bomme kaofela ba jwalo ka eo ya buang le yena. ✓✓ (2)

- 4.4 A/Monna eo a ka ikutlwa a nyatsehile kaha 'pharama' ke lentswe le sebedisetswang ho bontsha ho nyatsa/nyenyefatsa kapa ho tella motho e mong. ✓✓ (2)
- 4.5 Tjhe, ha di dumellane le wona hobane ho ya ka melao ya mosebetsi wa hae, o lebelletswe ho tseba le ho kgona ho laola maikutlo a hae maemong ohle. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 5

- 5.1 5.1.1 Fofonela. ✓ (1)
- 5.1.2 Matsoho a Ntebaleng a maputswa. ✓✓ (2)
- 5.1.3
- Le ntsebisa hore moyeng/maikutlong a hae o utlwile bohloko haholo. ✓
  - Le ntsebisa hore o ferekane maikutlo.
- E le nngwe feela.** (1)
- 5.1.4
- Ka sepheo sa ho hlakisa kamoo a neng a inamisitse hlooho kateng, a nahana ka thata. Ke ka hona a tsepamisitseng hlooho hore a se sitisehe feela jwalo ka ntja ha e fofonela monkgo wa ntho eo e e setseng morao. ✓✓
  - Ka sepheo sa ho hlakisa kamoo a neng a inamisitse hlooho kateng, a nahana ka thata. (2)
- 5.1.5 Mongodi o kgethile ho le pheta hangata e le ho hlakisa hore Tauyahae o halefile haholo ebile o bontsha boitshepo bo boholo. ✓✓ (2)
- 5.1.6
- O bolela hore yena o matla haholo ha a fokole. ✓✓
  - O bolela hore yena ke monna ya tiileng, ha se moshanyana wa lekwala.
  - O bolela hore yena o sebete ha a boi.
- E le nngwe feela, ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.** (2)
- 5.1.7
- Ha ho lephoka la ho bola le ka ikutlwahatsang ho se se bodileng. Kahoo ho a hlaka hore ho tla senyeha haholo, mme ho be hobe. ✓✓
  - Sena se bolela hore ho tla dubeha/mpefala.
- E le nngwe feela.** (2)
- 5.1.8 Ka sepheo sa ho hlakisa hore Tauyahae o ne a halefile hoo a neng a bile a le motsho haholo. ✓✓ (2)

- 5.2 5.2.1
- Letshwao leo le sebedisitswe ka sepheo sa ho bontsha hore titjhere e halefile. ✓✓
  - Letshwao leo le sebedisitswe ka sepheo sa ho bontsha hore titjhere o fa moithuti eo taelo.
- E le nngwe feela.** (2)
- 5.2.2
- E hlakisa kगतello ya ditokelo tsa moithuti ka tsela ya hore titjhere o bitsa moithuti ka lebitso le mo nyefolang la sefoku. ✓✓
  - E hlakisa kगतello ya ditokelo tsa moithuti ka tsela ya hore a hloke bolokolohi ba ho araba a phuthulohile.
- E le nngwe feela.** (2)
- 5.2.3 Moithuti o bolela hore a ke ke a re titjhere o motle hobane o mobe. ✓✓ (2)
- [20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80